

**ЖАНРОВА ТРАДИЦІЯ ГОТИЧНОГО РОМАНУ
В ГЕНДЕРНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ**

У статті простежено зв'язок прози з явищем жіночої готики, розглянуто особливості модифікації готичного дискурсу і посилення його деконструктивістського потенціалу у феміністичній літературі.

Ключові слова: *реінтерпретація, гендерна асиметрія, жіноча готика, готичний дискурс, фемінізм, гендерна ідентичність.*

The article revises the existing connection between prose and literary tradition of female Gothic, and also considers the ways of modification of Gothic discourse and methods of strengthening its deconstructive potential applied to the feminist literature.

Key words: *reinterpretation, gender asymmetry, female Gothic, Gothic discourse, feminism, gender identity.*

В історії англійської літератури важко виділити жанр, рівний готичному романові за резонансом та мірою впливу на інші стилі, напрями, жанри. Хронологічні рамки його існування, за думкою переважної більшості дослідників, обмежуються кінцем XVIII – початком XIX століть [4;8]. Проте сліди “готичної” поетики, особливості її художньої мови та філософського мислення можна розпізнати у творчості письменників різних стилів і методів: романтиків М. Шеллі, В. Скотта, реалістів Ч. Діккенса, сестер Бронте, Дж. Остен, Т.Л. Пікока, представників естетизму О. Уайльда і неоромантизму Г. Джеймса, у сучасних “екзистенціальних” романах А. Мердок, У. Голдінга, Дж.Фаулза, С. Хілл, Д. Дюмор'є тощо[9;10]. Готична література та її естетика завдяки своїй популярності чимало досліджувались і досліджується зараз у зарубіжному літературознавстві від самого моменту виникнення і дотепер у працях Е. Бьорка, Ю.Прайса, Е. По, Е. Біркхед, Г. Лавкрафта, М. Саммерса, Д. Варми[6;7;8;17;23;24;]. Вітчизняна філологія звертає значно менше уваги на готичну літературу, оскільки вона не набула у творчості вітчизняних письменників такого поширення, як за кордоном.

Серед досліджень зарубіжної готичної літератури варто відокремити науково-публіцистичні статті С. Логінова, Б. Невського, М. Парфьонова, а також – в контексті передромантизму – праці М. Бахтіна, В. Жирмунського; слід також відмітити українського дослідника Ю. Винничука, який укладає збірники української готичної прози [1;2;3;11;19;20;21;22;].

Готичну літературу можна визначити як романтичну “чорну літературу” з елементами надприродних “жахів”, таємничих пригод, фантастики та містики, яка викликає в читача приємне почуття жаху. Готична література – один з перших і найбільш успішних масових жанрів. Як література “таємниці та жаху” вона є дуже популярною і в наш час, особливо серед молоді. Основні етапи її розвитку добре відомі: виникнення жанру та поява класичних взірців, засвоєння класики системами різних культур і течій, наступне тиражування, падіння художньої якості і як наслідок – втрата інтересу публіки.

Актуальність статті полягає у сталому дослідницькому інтересі до виявлення гендерних нюансів різноманітних явищ та процесів, до аналізу гендерних імплікацій, наявних у різноманітних культурних текстах [5;18]. Звідси випливають наступні завдання: виявити спадкоємність і модифікацію готичного жанру в сучасній жіночій літературі, дослідити гендерний вплив на готичну літературу.

Гендерно зорієнтовані інтерпретації готичного жанру, що поширилися в англomовній літературній критиці, фокусують увагу на особливій придатності готичного модусу до вербалізації власне жіночого дискурсу [22]. Готичні тексти, створені представницями цього жанру, нерідко інтерпретуються як відповідь на домінуючі патріархальні структури.

Популяризація в рамках готичних студій досліджень, присвячених гендерним аспектам готичної літератури, була пов'язана з появою терміну “жіноча готика”, введеного у науковий обіг Е. Моєрс, задля акцентування жіночого досвіду, який отримав у готичній літературі особливе нарративне оформлення. Британська дослідниця також висунула ідею про спадкоємність і модифікацію готичного жанру в сучасній жіночій літературі [18].

Реактуалізація готичного модусу, його функціонування в літературі характеризується особливою гнучкістю та дифузністю цього жанру, що виявляється у своєрідній жанровій мімікрії, його схильності до засвоєння окремих рис чи злиття з іншими жанрами [19;24]. В опрацьованих англomовних дослідженнях, присвячених неоготичним конфігураціям у літературі, нерідко спостерігається вільне трактування поняття готики; поширеною є практика зближувати неоготичні тенденції з магічним реалізмом (Дж. Віскер, П. Во), “фантастичним постмодернізмом” (Т. д'Ан). Така ситуація зумовлюється тим, що твори сучасних письменників, які звертаються до готичного жанру, зазвичай неможливо охопити чи обмежити тільки його рамками, навіть у тому випадку, коли готичні характеристики виявляються домінуючими [4;11].

Наявність у творчості представниць готичного напрямку літератури специфічних фантазій і страхів, імпліцитного протесту проти патріархальних структур влади сприяла поширенню психоаналітичної інтерпретації жіночої лінії жанру як сублімованого вираження жіночої ідентичності, що витіснялася “репресивною” патріархальною культурою у творах Дж. Вілта, П. Палмер, К. Херлі [25]. Сама мова психоаналізу оптимально надається для аналізу прописаних у готичних текстах нюансів психічного життя людини, її внутрішніх конфліктів та ірраціональних імпульсів. Суголосною готичному жанру є фрейдівська концепція моторошного (*unheimlich*), яка акцентує увагу на травматичних аспектах людської екзистенції, таємних загрозах, прихованих у глибинах підсвідомого. До спільного кола інтересів психоаналізу і готики належать також реконструювання справжнього минулого героїв; з'ясування взаємовідносин Я–Інший; символіка сновидінь і марень; зацікавлення різноманітними психічними та поведінковими девіаціями, душевними розладами, злочинними схильностями, трансгресивними діями, що означають вихід за рамки нормальних, регламентованих культурою поведінкових моделей [17;25]. Професор Д. Варме особливо виділяє Школу напруги та страху, до складу якої входять М. Г Льюїс, Ч. Метьюрін, Т. А. Гофман [7]. Саме цих письменників виділяють, як найбільш жахливими у своїх творах. Де в сценах наявні вбивства, розлад мертвих тіл, привиди, смерть та інше. Чоловіча готика відрізняється жостким, ірраціональним, психологічно несприятливим характером текстів.

Від традиційної готики тексти сучасних письменниць відрізняє цілеспрямоване переплітання готичних імпульсів з феміністичними стратегіями, заглибленість у питання влади і культурного конструювання. Використання письменницями готичного модусу стає тим критичним інструментом, що уможливує виклик гендерній асиметрії, кардинальну переоцінку патріархальних структур і конвенцій. Цей виклик здійснюється шляхом активного перегравання попередньо визначених ситуацій (в яких відбувається традиційне поневолення готичної героїні-жертви), а також іронічного очищення від гендерних стереотипів. Оновлена жіноча готика відкрила шлях до різноманітних трансгресій, що виявилися у порушенні усталених культурних схем, продукуванні “неприборканих елементів жіночого” у творах Е. Сіксу [11], нарешті, формуванні нової жіночої ідентичності. Таким чином, феміністична неготика стала черговою спробою утвердження

“нової жінки”, активної, емансипованої героїні, яка несподівано втручається у владний дискурс і дестабілізує його.

Гендерна трансформація жанрової парадигми неминуче позначилася на поглибленні й радикальному переосмисленні психологічних аспектів готичної оповіді. Якщо в традиційній готиці негативні, критичні емоції героїні щодо свого залежного становища нерідко залишаються латентними, закодованими у готичних формулах поневолення й ізоляції, то в сучасній жіночій готиці емоційність є експліцитною, виражаючи визвольний потенціал жіночого гніву, протесту і сміху.

У рамках феміністичної неоготики застосовуються різноманітні критичні операції та прийоми, зокрема, ревізія гендерних стереотипів, зафіксованих у міфах, казках, відомих текстах, написаних авторами-чоловіками; використання гротеску і чорного гумору, що забезпечують епатажне оголення механізмів культурного виробництва в патріархальних суспільствах; сюжетні експерименти, що передбачають переосмислення й модифікацію елементів готичного дискурсу в феміністичному аспекті; а також фемінізація простору і письма. У порівнянні з попередньою традицією тут також значно зростає вага гумористичного потенціалу готики (що засвідчує постмодерністську природу неоготики).

У пошуках нових засобів вираження гендерної проблематики письменниці незалежно одна від одної, проте з показовою синхронністю, зверталися до готичної традиції, відкривши в ній багатий потенціал для реалізації своїх критичних намірів [10;24]. Специфіка залучення сучасними письменницями готичних елементів і структур передбачала суттєву модифікацію й диверсифікацію готичного жанру. Це зумовлювалося тим, що його рецепція відбувалася не лише за умов конвергенції готичного й феміністичного дискурсів, але й у контексті актуальних постмодерних віянь, внаслідок чого сформувалося нове жанрове відгалуження, яке означається в статті терміном феміністична неоготика. Це явище розглядається як приклад “гібридизації” готики, що є характерною особливістю цього жанрового конструкту. Окрім того, феміністичну неоготику можна розглядати і надалі як продовження і поглиблення лінії жіночої готики, що набула особливого розвитку в британській літературі.

Отже, ми і надалі можемо використовувати гендерні імплікації використані у тексті, що є подальшими перспективами дослідження тексту, де жіноча готика, являє собою емоційну культуру жінки, виражаючи визвольний потенціал жіночого гніву, протесту і сміху. А репресивна патріархальна культура має внутрішні конфлікти та ірраціональні імпульси. Разом чоловіче і жіноче начало неминуче позначається на поглибленому вивченні і радикальному переосмисленні психологічних аспектів готичної оповіді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атарова К.Н. Поэзия и правда. Комментарии // Рэдклифф А. Роман в лесу. Остин Дж. Нортэнгерское аббатство. Романы. – М.: Радуга, 1983. – С. 8-12, 14-17, 19, 25, 443-448, 456, 459.
2. Бахтін М.М. Форми часу й хронотопу в романі. Очерки з історичної поетики.// Бахтін М.М. Питання літератури та естетики. Исследования разных лет. – М.: Худож. лит., 1975 – С.234-408.
3. Берлинский Г. Мир страха: Литература. <http://www.nestor.minsk.by/vr/2008/09/vr80927.html>
4. Біркхед Е. “ Історія жаху: Дослідження готичного роману”. – Худож. Літ.,1921
5. Бёрк Э. Философское исследование о происхождении наших идей возвышенного и прекрасного. http://www.koob.ru/mastertest.ru/books/ /filosofskoe_issledovanie.rar
6. Варма Д. Готичне полум'я – М.: Наука,1957.
7. Готическое направление в искусстве Нового времени // Википедия (электронная энциклопедия).
8. Григор'єва Є.В. Готичний роман своєрідність фантастичного у прозі англійського романтизму. Ростов-на-Дону, 1988. Ладигін М. Б. Англійський готичний роман і проблеми перед романтизму. М., 1978.

9. Жирмунський В.М. Англійський передромантизм // Жирмунський В. М. 3 історії західноєвропейських літератур. – М.: Наука, 1981. – С. 153.
10. Заблудовський М. По // Літературна енциклопедія: В 11 т. – М., 1929-1939. – Т. 9. – С. 11-17.
11. Ипполитов А. Angst, horror, terribilita // Сеанс (електронний журнал). – № 14 <http://seance.ru/n/14/filmv-rabote/angst-horror-terribilita/>
12. Кант І. Збірник творів в 6 тт. – М.: Мысль, 1966. – Т.5. – С. 250-251.
13. Ковалёв Ю.В. Едгар Аллан По. Новелліст і поет: Моногр. – Л.: Худож. лит., 1984. – 296 с.
14. Краткий словарь по эстетике: Кн. для учителя. / Под ред. М.Ф. Овсянникова. – М.: Просвещение, 1983. – 223 с.
15. Лавкрафт Г.Ф. Надприродний жах в літературі. <http://literature.gothic.ru/hpl/main.shtml>
16. Лик смерті в произведениях Эдгара По: естетизация вечного сна. <http://www.proza.ru/2003/11/13-75/>
17. Логінов С. “Який жах!” // На мові мертвих. / Сост. Л. Зданович. – М.: Худож. літ., 2000. – С. 5-14
18. Моерс Е. Сучасний готичний жанр // – М., 2000
19. Невський Б. Сучасна готична література // Мир фантастики (електронний журнал). – 2004. – № 12. <http://www.mirf.ru/Articles/art369.htm>
20. Огняний змії: Українська готична проза ХІХ ст. / Упоряд. Ю. Винничук. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2006. – 520 с.
21. Потойбічне: Українська готична проза ХХ ст. / Упоряд. Ю. Винничук. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2005. – 464 с.
22. Парфьонов М.С. 3 історії літератури жахів. http://www.litsovet.ru/index.php/litobzor.view?litobzor_id=559
23. По Э.А. Новеллістика Натаниела Готорна // Эдгар Аллан По. Избранное. Пер. с англ. (електронное издание). – М., 1995
24. Прайс Ю. Есе про живописне в порівнянні з піднесеним і красою // – М., 1794-1798.
25. Херлі К. “Кривава кімната”. – М., 2000.